

УДК 351:88

Л. М. Дубчак

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри парламентаризму та політичного менеджменту
Національної академії державного управління при Президентіві України

МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

На підставі проведеного дослідження доведена необхідність посилення інтересу до вирішення на міжнародному рівні проблем захисту прав людини в умовах глобалізації. Охарактеризовано історію становлення універсальних і регіональних механізмів захисту прав людини на міжнародному рівні. Визначено основні нормативно-правові акти, котрі є визначальними для формування як міжнародної, так і внутрішньодержавної політики кожної держави, що регулюють сферу захисту прав людини. Висвітлено еволюцію становлення міжнародних стандартів у сфері дотримання прав людини, верховенства права та плюралістичної демократії. Проаналізована парадигма та принципи Доброго врядування, яка стала пропагуватися з 80-х рр. ХХ ст., де в основу покладена ідея досягнення високих стандартів верховенства права та захисту прав людини, плюралістичної демократії та демократії участі.

Ключові слова: права людини, глобалізація, міжнародна політика у сфері захисту прав людини, захист прав людини.

Постановка проблеми. Важливим завданням, яке нині стоїть перед світовим цивілізованим співтовариством, є вирішення проблеми захисту прав людини в умовах загроз гібридних воєн, які нависають над людством. Особливо складним вирішення цього завдання є в умовах глобалізаційних процесів.

Хоча витоки епохи глобалізації сягають ще XV – XVI ст. ст., із часів великих географічних відкриттів, остаточно вона сформувалася в науково-технічну еру на зламі 80–90-х років ХХ ст., коли стали відносно відкритими кордони країн постсоціалістичного простору та третього світу.

Процес глобалізації був викликаний історичними передумовами, і значну роль тут зіграли воєнні депресії ХХ ст. Вирішальне значення мала саме II світова війна, після закінчення якої перед світовим співтовариством постала необхідність пошуку шляхів подолання наслідків війни та забезпечення миру у світі, в результаті чого відбулося створення військового політичного союзу провідних учасників антигітлерівської коаліції з метою боротьби з нацистською Німеччиною та наступного повоєнного мирного урегулювання кон-

флікту. До цього часу історія ще не знала такого глобального об'єднання в мирних цілях. Саме відтоді активізувався розвиток міжнародної політики в напрямку досягнення миру у світі та забезпечення міжнародної безпеки, що відбувалося через посилення інтересу світової спільноти до вирішення питання захисту прав людини та громадянина. На сьогодні на рівні розвитку міжнародних відносин ці питання ще залишаються відкритими для вирішення, привертаючи увагу науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження поставлених перед авторами завдань потребувало аналізу міжнародного законодавства у сфері регулювання питань захисту прав людини та громадянина. У статті проаналізовано нормативно-правові документи, котрими закріплюється та регулюється реалізація парадигми доброго врядування на сучасному етапі.

Також автор звернулася до наукових публікацій П. Рабіновича, Томаша Юрчика, в котрих розкриваються певні проблеми регулювання сфери захисту прав людини на міжнародному рівні в умовах глобалізації. Викладена в зазначених публікаціях проблематика сприяла вирішенню поставлених в актуальній статті завдання.

Мета статті – довести необхідність створення універсальних і регіональних механізмів захисту прав людини на міжнародному рівні в умовах глобалізаційних процесів.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день процес глобалізації супроводжується широким ламанням кордонів між державами у сфері соціальних, політичних та економічних відносин, масштабною інтеграцією в господарчій сфері шляхом розширення торгових та інвестиційно-виробничих зв'язків, відкриттям та розширенням торгово-економічних ринків, збільшенням міграції, яка часто набуває неконтрольованих масштабів. Це сприяє лібералізації у відносинах між різними суб'єктами міжнародних відносин (групами держав, державами, народами, націями) для створення єдиного економічного ринку заради інтернаціоналізації світової економіки. Звісно, це позитивний напрям світової еволюції, оскільки долає кордони між окремими одиницями світового розвитку.

Засобом досягнення прогресу на цьому шляху став широкомасштабний науковий, технічний та організаційний прогрес, зокрема розвиток інформаційних технологій, систем комунікацій, що посилює можливість координації міжнародних зв'язків та співпраці.

Загалом, позитивна мета глобального об'єднання в забезпеченні миру та досягненні міжнародної безпеки досягається часто і негативними способами, зокрема із застосуванням насильницьких засобів господарського та цивілізаційного розвитку, що породжує багато політичних, економічних і правових проблем, пов'язаних між собою причинно-наслідковим зв'язком. Тут можна відзначити локальні перенаселення, загрозу екології, поширення епідемій та соціально-небезпечних хвороб (нарко-, алко- та інших залежностей), тероризм, ріст злочинності тощо.

Відповідно, спочатку позитивна мета об'єднання заради миру формує передумови нових небезпек та конфліктів. Тому в науковій літературі в глобалізації відзначають діалектичний зв'язок антиномічних процесів (*глобалізація – фрагментаризація, інтеграції – дезінтеграція, глобаліза-*

ція – регіоналізація, гомогенізація – диференціація, глобальність – локальність).

У зв'язку з цим, поряд із необхідністю глобального об'єднання заради досягнення глобальних цілей у забезпечення сталого розвитку, миру, демократії та безпеки та створення спільної концепції міжнародного розвитку, необхідна також розвинена внутрішньодержавна політика кожної держави в напрямку збереження національної ідентичності та дотримання прав людини і громадянина.

Таким чином, кожна держава, з одного боку, беручи за основу внутрішньодержавні інтереси, а з іншого – тримаючи орієнтир на глобальні процеси об'єднання, має звернути особливу увагу на захист прав людини. Держава є основним інструментом забезпечення прав людини, і на неї покладені в цій сфері значні зобов'язання. Це підтверджується всіма міжнародно-правовими актами про права людини.

Розроблення механізмів захисту прав людини в міжнародному праві започатковано було в XIX ст. Однак тоді ще не існувала систематизована процедура захисту прав людини, що забезпечувалася б міжнародним правом, тобто не було ще розроблено комплексних механізмів захисту прав людини.

Важливими кроками на шляху досягнення поставленої мети в регулюванні захисту прав людини стало підписання Декларації Об'єднаних Націй представниками 26 держав під час Вашингтонської конференції, яка відбулася 22.12.1941 – 14.01.1942 р., та створення Організації Об'єднаних Націй під час конференції в Сан-Франциско 24 жовтня 1945 року на підставі Хартії Об'єднаних Націй.

Основу розвитку універсальних і регіональних механізмів захисту прав людини було закладено в концепції Статуту Організації Об'єднаних Націй [8, с. 33]. Серед основних нормативно-правових актів, котрі є визначальними для формування як міжнародної, так внутрішньодержавної політики кожної держави, що регулюють сферу захисту прав людини, є Статут Організації Об'єднаних Націй (від 26.06.1945 р.), Загальна декларація прав

людини (від 10.12.1948 р.), Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (від 4.11.1950 р.), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.) тощо.

Загалом, історію міжнародної правової кодифікації системи захисту прав людини слід розпочати орієнтовно по завершенні Другої світової війни, з моменту ухвалення 10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй Загальної декларації прав людини. Ця Декларація стала важливим документом у міжнародному праві, котрий визначав перед державами-членами ООН міжнародні стандарти правової системи, яка мала стати еталоном національним позитивно-правовим системам. Про це говорить в преамбулі документу: «Генеральна Асамблея проголошує цю Загальну декларацію прав людини як завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави з тим, щоб кожна людина і кожний орган суспільства, завжди маючи на увазі цю Декларацію, прагнули шляхом освіти сприяти поважанню цих прав і свобод і забезпеченню, шляхом національних і міжнародних прогресивних заходів, загального і ефективного визнання і здійснення їх як серед народів держав-членів Організації, так і серед народів територій, що перебувають під їхньою юрисдикцією» [2].

Згідно із Загальною декларацією прав людини, прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, «Всі люди народжуються свободними і рівними у своїй гідності і правах» (ст. 1), та «кожна людина повинна бути наділена всіма правами і всіма свободами, <...>, без будь-якої розбіжності, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища» (ст. 2) [2].

Таким чином, уже з початку 1949 року Рада Європа постановила розробити міжнародні стандарти у сфері дотримання прав людини, верховенства права та плюралістичної демократії. З огляду на згоду всіма країнами нормативно закріпити на міжнародному рівні проблему регулю-

вання захисту прав людини, що засвідчено в Загальній декларації прав людини, та відпрацювання конкретних запобіжних заходів у напрямку забезпечення захисту прав людини, все ж Загальна декларація не стала каталогом прав людини. Тобто цей документ відкрив шлях до широкого співробітництва у сфері популяризації прав людини у світі. Загальна декларація прав людини лише започаткувала процес кодифікації і розвитку міжнародного права у вирішенні питання визначення прав людини.

Загалом права людини в Декларації поділяються на декілька груп:

- особисті права (фундаментальні), зокрема: право на життя, свободу і безпеку, заборона неволі, тортур та жорсткого нелюдського ставлення, що принижують гідність людини або її трактування, право на юридичне визнання особистості перед законом і на можливості рівного правового захисту, право на судовий захист в разі порушення основних прав людини, які надаються внутрішнім юридичним правом, заборона довільного позбавлення свободи, право на справедливий суд, принцип презумпції невинності, право на захист, право на недоторканість приватного життя, повагу до сімейного життя, право на таємницю листування, право на свободу пересування, право пошуку притулку, право на вступ до шлюбу, право на власність, свободу думки, совісті і релігії;

- права політичні (цивільні), зокрема: право на громадянство, свободу слова, свободу зібрань та асоціацій, право на участь в управлінні країною і доступ до суспільних функцій і демократичних виборів;

- права економічні, соціальні та культурні: право на працю, право на справедливу винагороду за працю, захист від безробіття, право створювати і вступати в торгові стосунки, право на відпочинок і дозвілля, право на гідний рівень життя, медичне обслуговування, соціальне забезпечення, право матері і дитини, право на освіту, право на культуру [2].

Таким чином, загальний стандарт викладених у Декларації нормативно-правових принципів і положень мав стати точкою відліку будівництва в широкому географічному просторі мирного світового

супільства і недопущення війни. Таке значення Загальної декларації прав людини у започаткуванні процесу пришвидшення захисту прав людини в політичному і правовому сенсі підкреслював голова Комісії ООН із прав людини Е. Рузвельт під час свого виступу на III сесії Генеральної Асамблеї ООН 110 грудня 1948 р.: «Схвалюючи Загальну декларацію з прав людини, надзвичайно важливо пам'ятати про основоположність документу <...> це декларація основних принципів прав людини та свобод, яка має бути схвалена Генеральною Асамблеєю формальним голосуванням її членів та повинна служити загальним стандартом для досягнення всіма народами всіх держав» [5].

У подальшому зміст Загальної Декларації прав людини був деталізований у семи Конвенціях ООН, в яких конкретизувалися стандарти прав людини:

- Міжнародний білль про права людини (спочатку до нього належали, окрім самої Загальної декларації прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права і Факультативні протоколи до нього);

- Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, (прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р., набрав чинності 3 січня 1976 р.);

- Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (прийнята Генеральною Асамблеєю 21 грудня 1965 р., набула чинності 4 січня 1969 р.);

- Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (прийнятий в 1979 р. Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй);

- Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання (прийнята ООН в 1984 р., набула чинності в 1987 р.);

- Конвенція про права дитини (прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1989 р.).

Особливу роль у правовому регулюванні проблеми захисту прав людини відіграли Міжнародний пакт про громадянські та політичні права і Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, які ввійшли в життя в 1976 році.

Обидва міжнародні документи стали загальнообов'язковими в питаннях міжнародного права, хоча в цих документах, на відміну від Загальної декларації прав людини, не містилися положення про право на власність та на пошук притулку. Однак у цих документах наголошувалося на праві на гуманне поводження та повагу до гідності особи, заборону позбавлення свободи, на правах дитини, етнічних, релігійних або мовних меншин, праві на життя, заборону рабства і примусової праці, право на недоторканість приватного життя, на власні погляди і свободу віросповідання, заборону дискримінації.

Міжнародний пакт про громадянські й політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права містять положення щодо загальних принципів захисту прав людини, а саме: надання всім народам права на самовизначення, що виражається у свободі вибору політичного статусу і визначення економічного розвитку, в тому числі розпоряджатися самостійно своїм багатством [8, с. 33].

Нині ж до складу означеного Міжнародного білля про права людини включають також:

- Міжнародну конвенцію про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей (від 18.12.1990 р.);

- Міжнародну конвенцію про захист усіх осіб від насильницьких зникнень (конвенція ООН, прийнята в 2006 р., набрала чинності 23 грудня 2010 р.);

- Конвенцію про права осіб з інвалідністю (Конвенція ООН від 13.12.2006 р.).

Ряд учених схильні вживати саме поняття «стандарти прав людини» [5]. З поняттям «стандарти прав людини» пов'язують саме ті норми права, котрі складають зміст міжнародних нормативно-правових актів, котрі закріплюють визначені людством надбання права. З 80-х рр. XX ст. за рекомендації Світового банку, Міжнародного валютного фонду, ПРООН та Організації економічного співробітництва та розвитку у світі пропонується парадигма та принципи Доброго врядування (англ. Good Governance). Це стало інструментом досягнення країнами цілей розвитку за умов глобалізації, швидких змін контексту, кризових про-

явів природного, техногенного чи політичного характеру в забезпеченні сталого розвитку. Серед основних цілей виділяються, зокрема: досягнення високих стандартів верховенства права та захисту прав людини, плюралістичної демократії та демократії участі, що стало невід'ємними характеристиками сучасності.

Нормативне регулювання впровадження доброго врядування започатковане було зі схвалення у 2005 році 14-ою сесією Європейської конференції міністрів держав-членів Радів Європи Будапештської декларації щодо забезпечення доброго врядування на місцевому і регіональному рівнях та Плану дій щодо забезпечення доброго врядування на місцевому і регіональному рівні. Принципи доброго врядування також були закріплені у Варшавській декларації Третього саміту глав держав та урядів держав-членів Ради Європи, прийнятій 17 травня 2005 р.

У 2007 р. на 15-й сесії Європейської конференції міністрів держав-членів Ради Європи, відповідальних за місцеве та регіональне врядування, була схвалена Валенсійська декларація «Добре місцеве і регіональне врядування – Європейський виклик» і Стратегія інновацій та доброго врядування на місцевому рівні, яка була розроблена Радою Європи, включно з переліком 12-ти принципів доброго демократичного врядування.

26 березня 2008 року Комітет міністрів Ради Європи на своєму 1022 засіданні схвалив Стратегію інновацій та доброго врядування на місцевому рівні і запропонував державам-членам Ради Європи слідувати її положенням. На підтримку зазначеного документу у 2009 році на 16-й сесії Європейської конференції міністрів держав-членів Ради Європи, відповідальних за місцеве і регіональне врядування, була прийнята Утрехтська декларація «Добре місцеве і регіональне врядування у нестабільні часи: запорука змін» [1].

5 лютого 2014 року Комітет міністрів Ради Європи під час 1190 засідання прийняв рішення щодо необхідності на європейському, національному та місцевому рівнях вжити заходів та розглянув шляхи сприяння впровадженню 12 принципів доброго врядування.

Таким чином, згідно з парадигмою доброго врядування, верховенство права та захист прав людини є одні з дванадцяти важливих механізмів, котрі в умовах реалій XXI сторіччя дозволяють уникати значної кількості ризиків і досягати у найбільш прийнятні терміни та за найбільш прийнятний бюджет планових результатів, забезпечуючи тим самим оптимальну для всіх сторін якість публічного управління, динамічний розвиток та позитивні зміни у суспільстві [1].

Однак потрібно враховувати те, що міжнародні стандарти – це лише орієнтир. Тому тут визначені лише загальні умови регулювання в державній політиці, зокрема сфери захисту прав людини та громадянина. Отже, на державу повинні бути покладені зобов'язання підвищення національних стандартів і визначення конкретних інструментів впливу на їх гарантування та дотримання.

Основними особливостями державної політики у сфері захисту прав людини та громадянина демократичних держав є те, що вона формується у відповідності до сучасних викликів та потреб суспільства, враховуючи міжнародні стандарти, закріплені в міжнародних нормативно-правових актах.

Захист прав людини покладений як зобов'язання перед державою не лише на державні органи влади, але й на все громадянське суспільство, приватні структури, підприємства та кожного окремо громадянина. Тому в основі державної політики сучасної демократичної держави також має лежати завдання підвищення рівня правосвідомості та правової обізнаності. І лише міцна ефективна кооперація і двосторонній зв'язок держави та громадянського суспільства здатні забезпечити ефективне регулювання сфери захисту прав людини та громадянина.

Реалізацію зобов'язань у сфері захисту прав людини держава може здійснювати завдяки наділим керівним повноваженням у всіх сферах суспільної життєдіяльності через різні інструменти, в тому числі політичні. Так формується державна політика. Державна політика у сфері захисту прав людини формується в процесі свідомої, цілеспрямованої діяльності шляхом розроблення та прийняття управлінських

рішень у законодавчому процесі, організації їх виконання, регулювання соціальних процесів та підбиття підсумків цієї діяльності в системі публічного управління.

Висновки і пропозиції. Таким чином, важливим елементом у державній політиці сучасних держав є законодавча ініціатива парламентів з метою створення відповідного нормативно-правового забезпечення регулювання сфери захисту прав людини та громадянина і узгодження їх з міжнародними стандартами. В умовах глобалізації увага кожної держави повинна бути сконцентрована не лише на внутрішньому вимірі. Важливо також мати важелі впливу на вирішення цієї проблеми і на міжнародному рівні. Механізм забезпечення реалізації цих завдань полягає в необхідності узгодженості внутрішньодержавних стандартів із міжнародними, що досягається через ратифікацію міжнародних договорів.

Безпосередніми важелями контролю за дотриманням прав людини на міжнародному рівні є створення інституцій та механізмів контролю, які мають реагувати на порушення міжнародних норм у сфері прав людини і запроваджувати заходи щодо їх усунення.

Перспективою подальших досліджень можуть стати науково-теоретичні та науково-прикладні дослідження й розробки, зміст яких більш детально та широко дозволить проаналізувати необхідність та ефективність реалізації новітніх підходів до визначення механізмів регулювання сфери захисту прав людини в умовах глобалізації.

Список використаної літератури:

1. Бенчмаркінг доброго врядування : практичний посібник / за заг. ред. А. Гука. Київ : ТОВ «Видавництво «Юстон», 2018. 60 с.
2. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217A(III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948. *ООН. Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948 р.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи. Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. *ООН. Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966 р.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
5. Рабінович П., Венецька О. Міжнародні стандарти прав людини: загальні ознаки, класифікація. *Загальні проблеми правової науки.* 2012. Вісник № 4 (71). С. 12–28. URL: file:///C:/Users/Serg/Downloads/vapny_2012_4_4.pdf
6. Резолюція Генеральної Ассамблеї ООН 41/120 «Установление международных стандартов в области прав человека». URL: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/496/28/IMG/NR049628.pdf?OpenElement>
7. Статут Організації Об'єднаних Націй ООН. Статут, Міжнародний документ від 26.06.1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010
8. R. Kuźniar. Prawa człowieka. *Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe.* Warszawa 2000. S. 12.

Дубчак Л. Н. Международная политика защиты прав человека в условиях глобализации

На основании проведенного исследования доказана необходимость усиления интереса к решению на международном уровне проблемам защиты прав человека в условиях глобализации. Охарактеризована история становления универсальных и региональных механизмов защиты прав человека на международном уровне. Определены основные нормативно-правовые акты, которые являются определяющими для формирования как международной, так и внутригосударственной политики каждого государства, регулирующих сферу защиты прав человека. Освещена эволюция становления международных стандартов в сфере прав человека, верховенства права и плюралистической демократии. Проанализирована парадигма и принципы Доброго управления, которые стали пропагандироваться с 80-х гг. XX в., где в основу положена идея достижения высоких стандартов верховенства права и защиты прав человека, плюралистической демократии и демократии участия.

Ключевые слова: права человека, глобализация, международная политика в сфере защиты прав человека, защита прав человека.

Dubchak L. International policy of human rights protection in the conditions of globalization

On the basis of the study, the need to increase interest in solving the problems of human rights protection at the international level in the conditions of globalization has been proved. The history of the establishment of universal and regional mechanisms of human rights protection at the international level is characterized. The basic legal acts, which are crucial for the formation of both the international and national policies of each state that regulate the sphere of human rights protection, are defined. The evolution of international standards in the field of observance of human rights, rule of law and pluralistic democracy is highlighted. The paradigm and principles of Good Governance, which has been promoted since the 80's of the twentieth century, has been analyzed. They are based on the idea of achieving high standards of the rule of law and human rights protection, pluralistic democracy and participatory democracy.

Key words: *human rights, globalization, international politics in the field of human rights protection, protection of human rights.*